

Ecaterina PIHUROV

LOCUIȚA TRADIȚIONALĂ A ROMÂNILOR DIN SPAȚIUL PRUTO-NISTREAN: SURSELE ȘI ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI (I)*

CZU:398.34(=135.1)(4)

<https://doi.org/10.52603/rec.2024.35.15>

Rezumat

Locuința tradițională a românilor din spațiul Pruto-Nistrean: sursele și istoriografia problemei (I)

Articolul analizează sursele și istoriografia problemei locuirii tradiționale a românilor din spațiul Pruto-Nistrean. Cercetarea se află în stadiul inițial și nu are pretenția de a fi completă. Valoroase pentru studiul nostru sunt notele de călătorie ale oficialităților și călătorilor care au vizitat țările române, inclusiv regiunea pruto-nistreană, interesați de aspectele etnografice ale locurilor pe care le-au vizitat. Studiul științific și etnografic al românilor din interfluviul menționat a pornit de la necesitatea cunoașterii grupurilor etnice care au locuit acest teritoriu în perioada în care Basarabia a făcut parte din Imperiul Rus. Cercetările au continuat în perioada interbelică odată cu înființarea Institutului Social Român, filiala Chișinău, din colaborarea fondatorului Institutului, Dimitrie Gusti, cu Pan. Halippa, Petre Ștefănuță ș.a. În perioada sovietică, oamenii de știință ai Academiei de Științe a RSSM și ai altor instituții științifice au continuat cercetările etnografice fundamentale, dar cu o abordare ideologică a subiectului. După proclamarea independenței Republicii Moldova și căderea regimului comunist în România, tema locuințelor tradiționale românești a început să suscite un interes sporit din partea comunității academice.

Cuvinte-cheie: locuința tradițională, români, spațiul Pruto-Nistrean, surse, istoriografie.

Резюме

Традиционное жилище румын в Пруто-Днестровском пространстве: источники и историография вопроса (I)

В статье проанализированы источники и историография вопроса традиционного жилища румын в Пруто-Днестровском междуречье. Исследование находится на ранней стадии и не является исчерпывающим. Для нашего исследования представляют ценность записки чиновников, путешественников, посетивших Румынские Княжества, в том числе Пруто-Днестровское пространство, которые проявляли интерес к этнографическим аспектам посещаемых мест. Научные этнографические исследования румын указанного региона начались из-за необходимости изучить этносы, которые проживали на данной территории в период, когда Бессарабия входила в состав Российской империи. Исследования продолжились в межвоенный период, когда был создан Кишиневский филиал Румынского социального института, в результате сотрудничества Дмитрия Густа, основателя института, с Пан. Халиппа, Петре Штефануке и др. В советский период ученые Академии наук МССР,

других научных учреждений продолжили фундаментальные этнографические исследования, однако уже с использованием определенных идеологических подходов к вопросам этнографии. С момента обретения независимости Республики Молдова и падения коммунистического режима в Румынии тема традиционного жилища вызывает повышенный интерес в научной среде.

Ключевые слова: традиционное жилище, румыны, Пруто-Днестровское пространство, источники, историография.

Summary

The Romanian traditional dwelling in the Prut-Dniester area: sources and historiography of the issue (I)

The article analyzes the sources and historiography of the issue of traditional Romanian dwelling in the Prut-Dniester area. The study is at an early stage and does not represent a comprehensive review. Valuable for our research are the travel notes of officials and travelers who visited the countries of Romania, including the Prut-Dniester region, who showed interest in the ethnographic aspects of the places they visited. Ethnographic scientific research of the Romanians in this region began during the period when Bessarabia was part of the Russian Empire, due to the need to know the ethnic groups inhabiting this territory. Research continued during the interwar period through the creation of a branch of the Romanian Social Institute in Chisinau in collaboration with the founder of the institute, Dimitrie Gusti, and Pan. Halippa, Petre Stefanuca et al. During the Soviet period, researchers from the MSSR Academy of Sciences and other institutions continued fundamental ethnographic research with an ideological approach to issues. In the period of Republic of Moldova's independence and the fall of the communist regime in Romania, the topic of traditional housing is attracting increased interest in the scientific world.

Key words: traditional dwelling, Romanians, Prut-Dniester space, sources, historiography.

Locuința tradițională a românilor face obiectul a numeroase studii atât în România, cât și în Republica Moldova. Salvagardarea patrimoniului cultural material și imaterial românesc este obiectivul lor comun. În acest articol, analizăm sursele și istoriografia problemei. În același timp, articolul nu se pretinde a fi exhaustiv.

Am utilizat următoarele metode de cercetare: metoda cronologic-problematică, prin care am ur-

mărit evoluția abordării problemei locuințelor tradiționale; metoda comparativă, prin care am identificat similitudini în abordările problemei din diferite surse.

În același timp, luăm în considerare paradigma antropologică prezentată de J. Copans în *Introducere în Etnologie și Antropologie*, conform căreia formele socio-culturale specifice diferă de la o zonă etnografică la alta, dar nu depășesc limitele de existență socio-culturală, care sunt de natură generală, caracteristice tuturor societăților (Copans 1999: 15).

Aplicată la cercetarea noastră, paradigma este justificată prin deosebiri și asemănări ale locuințelor tradiționale între zonele etnografice din spațiul Pruto-Nistrean, dar și între zonele etnografice de pe ambele maluri ale Prutului.

Este necesar să se explice conceptul de *locuință (arhitectură) tradițională*, care este arhitectura vernaculară, adică arhitectura caracteristică unui anumit loc, dezvoltată și transmisă din generație în generație, dar care evoluează în timp. Arhitectura tradițională a evoluat și s-a îmbunătățit, adaptându-se vremurilor și necesităților, reflectând permanent condițiile de mediu, culturale, tehnologice, economice și istorice ale contextului local (Arhitectura 2015: 5).

Există o diferență subtilă între arhitectura populară, vernaculară și tradițională. Arhitectura populară este creată fără implicarea specialiștilor în construcții, adică fără arhitecți. Arhitectura vernaculară poate apela la meșteri specializați în procesul de construcție (dar nu arhitecți) și se bazează tot pe tehnici și materiale locale. Arhitectura tradițională denotă, în primul rând, modul de transmitere din generație în generație și pe cale orală (Arhitectura 2015: 5-6). Cercetătoarea G. Stoica definește în alt mod arhitectura populară, construcțiile fiind realizate fără participarea arhitecților, adică de către stăpân sau de meșteri locali. O astfel de arhitectură se întâlnește preponderent în regiunile rurale, dar uneori și în orașe (Стойка 1984: 19). Definiția propusă de G. Stoica pentru arhitectura populară corespunde definiției arhitecturii vernaculare, prezentată mai sus, ceea ce confirmă faptul că cele trei denumiri sunt, de fapt, sinonime.

Primele surse în care este menționată locuința tradițională în spațiul românesc sunt însemnările de călătorie. Diversi oficiali au vizitat țările române, pentru a colecta informații despre viața politică, socială, economică și publică a diferitelor categorii sociale. Printre informații erau și cele despre viața țăranilor și descrieri ale locuințelor acestora.

Astfel, în 1791, contele A. de Langeron (1765–1831), un emigrant francez ajuns general în armata rusă și guvernator general al Novorossiei, a vizitat

cele două Principate Dunărene și iată însemnările pe care le-a lăsat: „Satele nu sunt decât cătune izolate, alcătuite din case înșiruite de-a lungul unei străzi foarte lungi. Aceste case, înconjurate de grădini, sunt toate la fel. Lungimea, lățimea și înălțimea lor sunt de șase până la șapte picioare. Sunt clădite din vălătuți cenușii (puțin pământ diluat cu apă) amestecați cu paie și acoperiți cu apă de var. Acoperișul de paie depășește cu mult peretele și este susținut de stâlpi de lemn. El alcătuieste împrejurul casei o galerie acoperită, sub care se așază o bancă. Casele nu au decât o ferestruică și lumina zilei trebuie să străbată, pentru a pătrunde în casă, prin niște blistere groase, care țin loc de geam. În interior, jumătate din încăperea este ocupată de o sobă foarte mare, ridicată deasupra a două mici cuptoare. În spatele sobei, pe ea și chiar lângă ea, când nu este foc, țăranul moldovean și valah, precum și toată familia sa, oricât de numeroasă ar fi, se culcă acolo, fără pat și chiar fără rogojini, după o zi de muncă și o masă simplă constând dinsmântână și porumb prăjit sau copt. Descrierea acestor case corespunde și caselor din Ungaria, Banat, dintr-o parte a Ucrainei și a Poloniei” (Bezvicconi 1947: 147, 156).

W. de Kozebue, descendent dintr-o familie ruso-germană, a fost consul rus la Iași. A scris trei lucrări despre viața socială și literară a Moldovei între 1852–1856, dintre care *Schițe din Moldova* cuprinde mențiuni despre locuință. A fost publicată în original în germană în 1860 la Lipsca și tradusă în română în 1884 (Kozebue 1884: III-IV, VI). *Schița O istorie țărănească* descrie satul Pădurica de pe malul Siretului, cu câteva referiri la case – „Fumul se înalță ușor prin acoperișurile de trestie și paie ale caselor, hornul este pentru țăran un lux inert, dacă nu necunoscut”. Fumul care se ridică printr-o deschizătură umple tot spațiul dintre tavan și acoperiș; porumbul întins acolo este ferit de umezeală (Kozebue 1884: 127-128). Mai departe aflăm: „casele sunt mici și cu tavane joase” (Kozebue 1884: 128). „Amândouă ferestrele casei, fără îndoială mici și strâmbe, ca peste tot, erau însă alcătuite din cioburi de sticlă aranjate cu pricepere și numai la una din ele înlocuia o țiplă bine întinsă, bucata de geam ce lipsea. Zidurile erau albe, spoite cu var și pe deasupra lutului cenușiu cu care vopsesc femeile temelia ca la trei șchioape, se întindea o vargă închisă ce se deosebea tare de albeața care-ți lua ochii” (Kozebue 1884: 130). De asemenea, este descris și interiorul casei: „Toma Ciocărlan era bolnav; el era culcat în ajunul Duminicii Floriilor pe una din lavițele cele late ce se întind în toate casele țerenești din Moldova, cel puțin de-a lungul celor trei pereți; jocul ei slujea drept pernă; <...> E numai o odaie în toată casa; cămăruța cea mică de alături e plină de cânepă și căldura sobei nu pătrunde până

acolo. Dar e și loc pentru toți în odaia asta. Soba nu slujește numai la gătit mâncarea, vatra e odaia de culcare a copiilor celor mici <...> Catrina șade într-un colț, unde sunt lipite de perete chipurile de rând care înfățișează întâmplări din Sfânta Scriptură și din viața Sfinților” (Kozebue 1884: 131).

O descriere asemănătoare a unei case moldovenești, aflată deja pe malul stâng al Prutului, este dată de etnograful rus A. Afanasiev-Ciujbinski, care a fost trimis în regiunea Novorossia pentru a culege informații despre teritoriile anexate la Imperiul Rus, inclusiv despre Basarabia, populația ei și grupurile etnice care locuiau aici. Aducem câteva mențiuni din lucrarea *Поездка в Южную Россию. Очерки Днестра: „Locuința moldovenilor este simplă, dar nu putem să nu observăm că interiorul și exteriorul ei sunt curate <...>. De-a lungul pereților se întind lavițe, neapărat acoperite cu covoare, masa este acoperită cu o față de masă, covoarele sunt pe pereți deasupra patului, pe care stau un munte de perne cu fețe de perne brodate”* (Афанасьев-Чужбинский 1863: 272).

Un alt călător, care a oferit informații etnografice prețioase, venit din Regatul României, este V. D. Moisiu. Din prefața la lucrarea *Știri din Basarabia de astăzi*, semnată de D. Furtună, aflăm că V. D. Moisiu este „un tânăr iubitor de învățătură și de neam <...>, a făcut mai multe drumuri în Basarabia noastră” (Moisiu 1915: 3). Câteva mențiuni vom prezenta în continuare: „Satul basarabean este o imagine ideală a unui sat între Prut și Carpați, cu deosebire că în privința stărei materiale Basarabienii stau mai bine, ca Românii din Regat, – nu în toate părțile însă. Case frumoase, solide – cu două și patru odăi, – cu pridvorul tradițional al românului, așa precum se vede și în alte părți românești <...>. Cum intri din pridvor dai în tindă, la dreapta și la stânga vezi câte o ușă: cea din stânga duce în casa cea mică, cea din dreapta în casa cea mare. Dacă dai deadreptul la stânga vei vedea o cameră mobilată simplu, cu o laiță lungă de la ușă până în fund – pe ea așternute lăicere – ; cu divan, cu icoane, apoi soba – paralelă cu peretele din față – și desparte camera în unele locuri în două – ; vei fi pofțit în casa cea mai de cinste imediat, căci *un om scump ca d-ta nu se poate să stai într-un așa loc*” (Moisiu 1915: 29-30).

Ultimul călător pe care îl cităm aici este Em. de Martonne, profesor la Sorbona. Și-a început călătoria din sudul Basarabiei, de la Bolgrad, locuit de bulgari, apoi vizitează coloniile germane și, începând de la Căușeni, urmează spre nord teritoriile locuite de moldoveni, „Codrul român”: „Peste tot vezi case mici cu verandă cu acoperișul ascuțit, acoperit cu paie sau șipci. Sunt majoritatea șipci în vecinătatea Sorocăi și Chișinăului. Stâlpii verandei și căpriorii,

poarta curții sunt decorați cu sculpturi fără de artă, care îmi amintesc de Oltenia. Aspectul de formă pătrată a porumbăriei și a grajdului este, de asemenea, foarte caracteristic” (Martonne 1919: 27).

De menționat că, pe lângă notițele de călătorie, surse valoroase pentru cercetarea etnografică, inclusiv a locuinței tradiționale, sunt caietele de expediție ale studenților, cuprinse în *Arhiva etnografică digitală a Institutului Patrimoniului Cultural* (Arhiva).

Istoriografia problemei locuinței tradiționale este foarte vastă. Volumul limitat al articolului nu ne permite prezentarea tuturor lucrărilor. Una din primele monografii despre Basarabia, cu o analiză etnografică, este semnată de omul de știință rus L. S. Berg, *Бессарабия. Страна, люди, хозяйство*, publicată în 1918. Iată ce se menționează despre locuințele moldovenilor: „Trăiesc în case din ceamur, adică din chirpici, făcut din lut cu chizeac (balegă) și paie. Acoperișul este din paie sau stuf. Din afară și dinăuntru casa este văruiță. Podeaua este din lut. În jurul casei, precum și la maloruși este prispă. În case este curat, insecte de obicei nu sunt. Sub icoane este un divan lung și lat (*divan*), acoperit cu covoare (*lăiceri*), confecționate manual, cu un desen destul de original și durabil. La capătul patului stă o ladă, pe care stau covoare și perne, aceasta este zestrea fetei. Se țes covoare pe perete, denumite *război*. De țesutul covoarelor se ocupă femeile” (Берг 1918: 92-93).

După Primul Război Mondial, Basarabia a devenit provincie a României Mari. Era evidentă necesitatea explorării provinciei. În 1921, sociologul D. Gusti a înființat la București Institutul Social Român. Din colaborarea acestuia cu Pan. Halippa, P. Ștefănuță ș.a. a fost creată o filială a Institutului la Chișinău, iar rezultatul cercetărilor a fost o serie de studii monografice ale satelor Nișcani, Iurceni, Cornova, Copanca, Lozova, Popeștii de Sus (Institutul 2008: 59-60).

Petre Ștefănuță a cercetat obiceiurile și credințele de la Nișcani în ceea ce privește locuința: „Nișcănenii își construiesc casele din materialul pe care îl au la îndemână: nuiele, lut și piatră. Satul, fiind situat într-o regiune de codru, are cele mai multe case construite din furci și nuiele. Din cele 420 de case câte sunt în sat, 303 case sunt construite din nuiele. Celelalte case sunt construite din chirpici (108 case) și piatră (9 case). După războiu, defrișându-se pădurile din apropierea satului, lemnul s-a scumpit și locuitorii au început să-și construiască locuințele din chirpici și din piatră. În trecut însă, aproape toate casele s-au construit din nuiele și din bârne. Astăzi nu mai există nicio casă de bârne. Bătrânii au apucat însă case de bârne. Nișcănenii își lucrează singuri casele. Fac clacă la lipit cu lut (la casele de nuiele) sau la făcut chirpici. Angajează lucrători specializați

la șindrilit, la construitul cuptorului sau al sobei. Meșterii sobari sunt cunoscuți sub numele de «ruși», chiar dacă unii dintre ei sunt români de naționalitate» (Ștefănuță 1938: 366).

Rezultatul campaniei monografice din Popeștii de Sus, jud. Soroca, a fost publicat în revista *Viața Basarabiei* din 1939: „Popeștenii au case frumoase, dar locuiesc într-o singură cameră – Popeștenii cred în case frumoase. Gospodăriile sunt lăsate în dezordine, încât lasă impresia de sărăcie, însă casa trebuie să fie frumoasă. Mulți strică casele vechi, destul de bune pentru locuit, ca să zidească altele noi. Se întrec în a-și construi case frumoase și largi. Casele au câte 3-4 camere. Locuiesc și iarnă și vară numai într-o singură cameră, cel mult în două. Celelalte camere sunt fără sobă, păstrează zestrea în ele și sunt ținute curate și decorativ, mai mult pentru hramuri. Din totalul de 1500 camere, sunt locuite numai 500, restul de 1000 camere sunt ținute decorativ. Vara, camerele stau cu ferestrele acoperite cu hârtie, iar pe dinafară au obloane împotriva soarelui” (Însemnări 1939: 40).

Prof. T. Balmuș a realizat o monografie despre satul Hrușova (Grușova), jud. Lăpușna și despre Biserica Adormirea Maicii Domnului, care împreună cu alte 11 articole publicistice, au fost adunate în volumul *Hrușova: satul, școala și biserica. Schițe monografice și articole ale învățătorului Teodor Balmuș*, alcătuitori Iv. Duminica și A. Cerga. Următoarele mențiuni le face profesorul despre locuințele din Hrușova, în anul 1940: „Casele sunt construite din piatră și acoperite cu olane, stuf și șindrila. În interior, pe jos, rar sunt podite cu scânduri de brad <...> Podul la toate e făcut din scânduri care nefiind vopsite, des formează lăcașuri admirabile pentru diferiți microbi. Ferestrele se deschid <...> Cubajul camerelor variază între 12 m³ și 48 m³, deci în mijlociu 25 m³. Vopsirea pereților, atât interior, cât și exterior, se face cu var și de mai multe ori pe an” (Hrușova 2023: 48).

În 1943, antropologul american R. Benedict a efectuat un studiu etnografic *Romanian culture and behavior*, în care descria că „în satele românești, casele sunt orientate cu fața spre strada principală și sunt separate de aceasta de un gard josuț din nuiele, în contrast cu locuințele orientate spre curte din satele saxone din Carpați cu poarta masivă în perețele stradal. În gospodăria din jurul casei românești se află grajdul și alte construcții auxiliare, iar însăși casa în majoritatea cazurilor este construită direct pe pământ, podeaua, ca și pereții fiind din lut bătut. Cei mai săraci țărani au doar o odaie (aprox. 30 % pentru anul 1906). O casă ar trebui să aibă două odăi. Locuințele cu o odaie au cuptorul enorm din lut, patul, băncile și ustensilele. În această odaie locuia

toată familia. Cuptorul, în afară de funcția lui pentru gătit și încălzit, noaptea este folosit ca și pat pentru copii și bătrâni. Băncile sunt folosite atât pentru a te așeza, dar și pentru dormit. Cealaltă odaie este ca un parloar (o tindă – n. n.). Cele mai bune lucruri din zestrea fetei, meșteșugite de ea însăși, sunt puse pe perete, întinse pe bănci și pe mese, grămezi de perne brodate sunt aranjate pe pat, atingând podul. Această odaie este pentru oaspeți” (Benedict 1943: 15-16).

În perioada sovietică locuința tradițională a moldovenilor a fost subiectul monografiei *Архитектура сельских жилых домов Молдавии* de З. Моисеенко (Моисеенко 1973). O lucrare fundamentală despre moldoveni, cuprinzând date istorice, economice, sociale, inclusiv despre locuință, date arheologice despre vestigiile locuințelor, despre evoluția locuințelor, tipurile lor și planurile, interiorul și decorul exterior este Молдаване. Очерки истории, этнографии, искусствоведения, publicată în 1977 (Молдаване 1977: 158-175).

De cealaltă parte a Prutului erau cercetate zonele etnografice: I. Godea, *Zona etnografică Beiuș* (1981); O. Horsia, *Zona etnografică Buzău* (1981); G. Stoica, Ol. Moraru, *Zona etnografică Bran* (1981) etc. Pentru cercetarea noastră sunt valoroase lucrările din regiunea istorică a Moldovei. A. Paveliuc-Olariu în monografia *Zona etnografică Botoșani* menționează călătorii străini P. Avril, Paul de Alep. Autoarea susține că pentru acest ținut de stepă, câmpie și dealuri, cu o adevărată rețea de iazuri, cu păduri puține, aflate în special în vestul zonei, s-au folosit ca materiale de construcție paie, stuf, nuielele și, într-o măsură destul de mare, pământul în diferite amestecuri: sub formă de vâlătuci sau, mai târziu (în secolul XX), sub formă de chirpici (Paveliuc-Olariu 1983: 75). Pentru zona Botoșani, ca și pentru Moldova era specifică locuința tradițională cu o cameră și tindă și prispa în jurul casei. Din tinda rece se trecea în cameră. Al doilea tip de locuință avea două camere cu o tindă la mijloc și prispa (Paveliuc-Olariu 1983: 79-80). Aceste detalii pot fi atribuite și locuințelor moldovenilor din spațiul Pruto-Nistrean, ținând cont de mențiuni ale călătorilor străini și sursele istoriografice.

Descrierea caselor, realizată de P. Antonescu în studiul *Despre casele țărănești de la Muzeul Satului* ne permite să observăm similitudinile cu locuințele din spațiul Pruto-Nistrean. La Muzeul Satului sunt prezente două tipuri de case: casa de șes și casele de deal și munte (Antonescu 1981: 56-60). Planul casei de șes este asemănător cu descrierea locuințelor din spațiul Pruto-Nistrean.

G. Stoica în volumul *Дом и хозяйство румынского крестьянина* (Casa și gospodăria țărânului român) susține următoarele: „Construcțiile se

faceau din materiale specifice pentru fiecare regiune. Se construia bazându-se pe o experiență acumulată pe parcursul secolelor, interiorul era dotat în conformitate cu necesitățile de viață și cele sociale ale anumitei comunități umane <...>. Casa era întruchiparea tradiției vechi, în care și-au adus aportul multe generații” (Стойка 1984: 19-20).

După căderea regimului comunist în România, destrămarea URSS și crearea Republicii Moldova independente în 1991, cercetările pe tema locuințelor tradiționale românești au continuat.

Un instrument de referință pentru toți etnografuli români și nu numai este *Atlasul Etnografic Român*. Vol. I. Habitatul (2003), (coord. I. Ghinoiu), unde unul dintre capitole fiind dedicat locuinței și amenajării interiorului locuințelor de pe teritoriul României.

Arhitectura vernaculară din piatră, mai puțin răspândită în spațiul Pruto-Nistean, este reprezentată de Casa de Orhei, care face obiectul unui capitol separat într-o monografie. Rezultatele cercetării au arătat că „Acest model de casă în două caturi era răspândit în satele locuite de răzeși și mazili, care își revendicau obârșiile boierești, menținându-și vizibil prin acest tip de casă însemnele superiorității sociale” (Bâzgu, Ursu 2009: 48).

Studiului locuințelor tradiționale moldovenești sunt dedicate mai multe articole, unul dintre care este semnat de O. Luchianef, *Влияние хозяйственной деятельности на формирование национального характера молдаван*. Autoarea subliniază că „Forma acoperișului casei, tehnica de înălțare erau determinate ținând cont de particularitățile mediului natural și ale climei pentru a minimaliza eventualele pierderi și cheltuieli” (Лукьянец 2011a: 34).

Un alt articol consideră literatura memorialistică drept o sursă de informații etnografice (Лукьянец 2011b: 36-43). N. Dușacova a efectuat un studiu comparativ al locuințelor lipovenilor și moldovenilor. Prezența unei camere de oaspeți a fost remarcată atât la moldoveni (casa mare), cât și la lipoveni. Pe lângă aspectul arhitectural, autoarea afirmă: „Atunci când își creează locuința, oamenii îi dau astfel de caracteristici, care, împreună cu alte caracteristici, contribuie la formarea celui mai confortabil mediu de acasă, dar care reflectă și particularitățile viziunii asupra lumii a creatorilor săi” (Душаклова 2011: 243-244).

L. Fulea a arătat tranziția de la locuința monocelulară la locuința cu două încăperi și apoi cu trei camere și raționamentul acestei evoluții, precum și planurile acestora (Fulea 2013: 110-111). V. Malcoci a dedicat numeroase articole, studii și o monografie arhitecturii vernaculare. Cităm doar câteva dintre ele: *Particularități constructive ale arhitecturii vernacula-*

re din Republica Moldova (Materialele Conferinței „Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului”. Seria 22. Vol. 4, 2020, 274-278); *Armonizarea spațiului ambiental din interiorul locuinței țărănești* (Materialele Conferinței „Tradiție și contemporaneitate în artele vizuale și culturologie”, 2021, 137-141); *Tipologii constructiv-decorative în arhitectura vernaculară din Moldova* (Materialele Conferinței „Cercetarea, dezvoltarea și inovarea din perspectiva eticii globale”, Ediția 2, 2021) (IBN: Vitălie Malcoci). V. Malcoci este și autorul monografiei *Structuri și semnificații mitofolclorice în arhitectura populară din Republica Moldova* (Chișinău: Editura „Epigraf”, 2021).

Un studiu etnologic a fost realizat de N. Grădinaru în *Tradiții de gestionare rațională a resurselor mediului înconjurător în construcția casei*, în care autoarea a demonstrat că „țăranul din spațiul Pruto-Nistean și-a creat locuința într-un mod chibzuit și rațional, ținând cont de realitățile istorice (invazii frecvente ale străinilor), social-economice și de mediu” (Grădinaru 2020: 113).

Gospodăria tradițională, inclusiv locuința, într-un studiu de caz al localității Brănești, este analizată de S. Suvac în *Gospodăria tradițională din zona Codrilor Orheiului. Studiu de caz: localitatea Brănești*, în materialele Conferinței „Cercetarea istorică și culturologică în spațiul unitar european: paradigme, realități, perspective” (2023).

În concluzie, reiterăm interesul sporit al călătorilor și oficialilor străini care vizitează țările române, inclusiv spațiul Pruto-Nistean, pentru aspectele etnografice ale vieții moldovenilor. Cercetările, implicite ale locuinței tradiționale a românilor din spațiul Pruto-Nistean, au început în anii în care Basarabia făcea parte din Imperiul Rus (1812–1917) și au continuat în perioada interbelică prin susținerea sociologului Dimitrie Gusti și înființarea unei filiale a Institutului Social Român la Chișinău; în perioada postbelică acestea au fost continuate, în mare parte, de către cercetători ai Academiei de Științe a RSSM, iar în prezent interesul pentru studiul locuinței tradiționale din această regiune este doar în creștere.

Notă

* Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului „Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene” (2024–2027). Institutul Patrimoniului Cultural.

Referințe bibliografice

Antonescu P. 1981. Despre casele țărănești de la Muzeul Satului. În: Studii și cercetări de etnografie și artă populară. Muzeul Satului și de Artă populară, p. 55-73.

- Arhitectura. 2015. Arhitectura tradițională. Publicația tematică nr. 35, an II. <https://madr.ro/docs/ dezvoltare-rurala/rndr/buletine-tematice/PT35.pdf> (vizitat 13.03.2024).
- Arhiva. <https://arhivaetnografica.ich.md/> (vizitat 31.03.2024).
- Bâzgu E., Ursu M. 2009. Arhitectura vernaculară în piatră. Chișinău: Știința.
- Benedict R. 1943. Rumanian culture and behaviour. New York: Institute for Inter-Cultural Studies.
- Bezviconi Gh. 1947. Călători ruși în Moldova și Muntenia. București: Imprimeria Națională.
- Copans J. 1999. Introducere în Etnologie și Antropologie. Iași: Polirom.
- Fulea L. 2013. Arhitectura tradițională de interior în locuința rurală din spațiul Pruto-Nistorean: aspecte etnografice. În: Noi tendințe în protecția și promovarea patrimoniului cultural național și european. Materialele Conferinței Științifice, 27-28 septembrie 2013. Chișinău: Pontos, p. 109-115.
- Grădinaru N. 2020. Tradiții de gestionare rațională a resurselor mediului înconjurător în construcția casei. În: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. XXVII, p. 112-116.
- Hrușova. 2023. Hrușova: Satul, școala și biserica. Schițe monografice și articole ale învățătorului Teodor Balmuș. Alcăt. Iv. Duminița și A. Cerga. Chișinău: Lexon-Prim.
- IBN. Instrumentul Bibliometric Național. Vitalie Malcoci. https://ibn.idsi.md/ro/simple_search?find=vitalie%20malcoci (vizitat 15.03.2024).
- Institutul 2008. Institutul Patrimoniului Cultural / Institute of Cultural Heritage. Chișinău: Academia de Științe a Moldovei.
- Însemnări. 1939. Însemnări dintr-o campanie monografică. Satul Popeștii de Sus, jud. Soroca. În: Viața Basarabiei, nr. 1, p. 39-44.
- Kozebue W. de. 1884. Din Moldova. Descrieri și schițe. București: IG. Haimann, librar-editor.
- Martonne Em. de. 1919. What I have seen in Bessarabia. Paris: Imp. des Arts et des Sports.
- Moisiu V. D. 1915. Știri din Basarabia de astăzi. București: Editura și Institutul de Arte Grafice C. Sfetea.
- Paveliuc-Olariu A. 1983. Zona etnografică Botoșani. București: Sport-Turism.
- Ștefănuță P. 1938. Obiceiuri și credințe de la Nișcani în legătură cu locuința. În: Sociologie românească, anul III, nr.7-9, p. 366-369.
- Афанасьев-Чужбинский. А. 1863. Поездка в Южную Россию. Часть 2. Очерки Днестра. Санкт-Петербург: Издание книгопродавца А. Ф. Базунова. / Afanasëv-Chuzhbinskii. A. 1863. Poezdka v Iuzhnuui Rossiiu. Chast' 2. Oчерki Dnestra. Sankt-Peterburg: Izdanie knigoprodavtsa A. F. Bazunova.
- Берг Л. С. 1918. Бессарабия. Страна – Люди – Хозяйство. Петроград: Огни. / Berg L. S. 1918. Bessarabiia. Strana – Liudi – Khoziaistvo. Petrograd: Ogni.
- Душаклова Н. 2011. Жилище старообрядцев и молдаван: общее и особенное. În: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. IX-X, p. 243-246. / Dushakova N. 2011. Zhilishche staroobriadtsev i moldavan: obshchee i osobennoe. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. IX-X, p. 243-246.
- Лукьянец О. 2011a. Влияние хозяйственной деятельности на формирование национального характера молдаван. În: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. IX-X, p. 33-36. / Luk'ianets O. 2011a. Vliianie khoziaistvennoi deiatel'nosti na formirovanie natsional'nogo kharaktera moldavan. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. IX-X, p. 33-36.
- Лукьянец О. 2011b. Мемуарная литература как источник этнографических сведений. În: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. IX-X, p. 36-43. / Luk'ianets O. 2011b. Memuarnaia literatura kak istochnik etnograficheskikh svedenii. In: Revista de Etnologie și Culturologie, vol. IX-X, p. 36-43.
- Моисеенко З. 1973. Архитектура сельских жилых домов Молдавии. Кишинев: Картя Молдовеняскэ. / Moiseenko Z. 1973. Arkhitektura sel'skikh zhilykh domov Moldavii. Kishinev: Kartia Moldoveniaske.
- Молдаване. 1977. Очерки истории, этнографии, искусствovedения. Отв. ред. Я. С. Гросул. Кишинев: Штинца. / Moldavane. 1977. Oчерki istorii, etnografii, iskusstvovedeniia. Otv. red. Ia. S. Grosul. Kishinev: Shtiintsa.
- Стойка Дж. 1984. Дом и хозяйство румынского крестьянина. Бухарест: Меридиане. / Stoica Dzh. 1984. Dom i khoziaistvo rumynskogo krest'ianina. Bukharest: Meridiane.
- Ecaterina Pihurov** (Chișinău, Republica Moldova). Cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural.
- Екатерина Пихуров** (Кишинев, Республика Молдова). Научный сотрудник, Институт культурного наследия.
- Ekaterina Pihurov** (Chisinau, Republic of Moldova). Scientific Researcher, Institute of Cultural Heritage.
- E-mail:** ecaterinaoprea92@gmail.com
- ORCID:** 0009-0004-5465-5245